

УДК 006.015.5

О. Б. Оприско,
К. О. Дядюра, д-р техн. наук,
В. О. Панченко

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Розглянуто діючі на даний час в Україні нормативно-правові документи щодо громадянсько-патріотичного виховання. Проведено моніторинг рівня національно-патріотичної свідомості студентської молоді. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею багатокомпонентної та багатовекторної системи розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Зроблено висновок про важливість впливу рівня позанавчальної діяльності на формування особистості громадянина. Встановлено, що значне місце у змісті громадянсько-патріотичного виховання студентської молоді посідає формування культури поведінки особистості, екологічної, правової, фізичної, художньо-естетичної культури. Запропонована концепція, яка визначає нову стратегію цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства.*

***Ключові слова:** громадянсько-патріотичне виховання, позанавчальна діяльність, виховний процес, процесний підхід, формування особистості, моніторинг якості, поліпшення якості, планування діяльності, анкетування, соціологічне опитування, громадянин України*

О. Oprysko,
К. Dyadyura, ScD.,
V. Panchenko

PECULIARITIES OF CIVIL AND NATIONAL EDUCATION OF STUDENTS IN THE CURRENT DEVELOPMENT OF UKRAINE

***Abstract.** The authors analyzed the current rules and regulations on civil and national education in Ukraine and monitored of the level of students' national and patriotic consciousness. The importance of the influence of extracurricular activities on the formation of the individual citizen is highly stressed in the paper. The system of national-Patriotic education is based on the idea of multi-agent and multi-vector system for the development of Ukrainian statehood as a consolidating factor in the development of Ukrainian society and the Ukrainian political nation. The conclusion about the importance of the impact of the level of extracurricular activities on the formation of the individual citizen is made. It is established that a significant place in the content of civil-Patriotic education of students is occupied by the creation of a culture of behavior, environmental, legal, physical, artistic-aesthetic culture. The concept, which defines a new strategy of focused and effective process of education of the subject of civil society is proposed.*

***Keywords:** civil and national education, extracurricular activities, educational process, process approach, personality development, quality monitoring, quality improvement, activities planning, questionnaire, sociological survey, a citizen of Ukraine*

О. Б. Оприско,
К. А. Дядюра, д-р техн. наук,
В. А. Панченко

ОСОБЕННОСТИ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

***Анотація.** Рассмотрены действующие в настоящее время в Украине нормативно-правовые документы по гражданско-патриотическому воспитанию. Проведен мониторинг уровня национально-патриотического сознания студенческой молодежи. В основу системы национально-патриотического воспитания положена идея многокомпонентной и многовекторной системы развития украинской государственности как консолидирующего фактора развития украинского общества и украинской политической нации. Сделан вывод о важности влияния уровня внеучебной деятельности на формирование личности гражданина. Установлено, что значительное место в содержании гражданско-патриотического воспитания студенческой молодежи занимает формирование культуры поведения личности, экологической, правовой, физической, художественно-эстетической культуры. Предложена концепция, которая определяет новую стратегию целенаправленного и эффективного процесса воспитания субъекта гражданского общества.*

***Ключевые слова:** гражданско-патриотическое воспитание, внеучебная деятельность, воспитательный процесс, процессный подход, формирование личности, мониторинг качества, улучшение качества, планирование деятельности, анкетирование, социологический опрос, гражданин Украины.*

© Оприско О.Б., Дядюра К.О.,
Панченко В.О., 2016

Вступ

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку України є її знаходження у епіцентрі подій глобального характеру. Відповіддю на виклики сучасного світу має стати нова стратегія національно-патріотичного виховання громадян, особливо дітей та молоді, як складова частина системи національного виховання громадянина України. У свою чергу у системі національно-патріотичного виховання у першу чергу увага повинна бути приділена наступним складовим: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання.

Основою національно-патріотичного виховання України є ідея багатокomпонентної та багатовекторної системи розвитку української державності як консолідуючого чинника українського суспільства та української політичної нації.

Для досягнення поставленим перед ним завдань національно-патріотичне виховання має набути характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй державі.

На даний час актуалізувалася низка проблем щодо громадянсько-патріотичного виховання, серед яких головними є:

- відсутність єдиних методичного та термінологічного підходів до реалізації процесу національно-патріотичного виховання;
- відсутність єдиних стандартів щодо процесів, суб'єктів, їх компетенції та повноважень, якості діяльності у сфері національно-патріотичного виховання.

Відтак, вдосконалення національно-патріотичного виховання студентської молоді та надання цьому процесу системності є вкрай важливою для держави та актуальною на даний час проблемою, яка вимагає підвищення рівня організації, покращення функціонування як окремих елементів системи національно-патріотичного виховання, так і всієї системи в цілому на базі розробленої та впровадженої нормативно-правової бази з питань національно-патріотичного виховання.

Аналіз існуючих нормативно-правових документів та постановка проблеми

Протягом останніх десятиліть в Україні було розроблено низку документів з національно-патріотичного розвитку.

Проведений аналіз свідчить, що прийняті в Україні нормативні документи з національно-патріотичного виховання надають великого значення діяльності вищих навчальних закладів і системі освіти в цілому як важливої складової виховання громадянської свідомості, а «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» визначає освіту як основну серед сфер з національно патріотичного виховання поряд із такими як наука, культура та мистецтво, профорієнтація на військові спеціальності, спорт тощо.

Мета та задачі дослідження

Аналіз існуючих керівних документів щодо національно-патріотичного виховання дозволив сформулювати мету даної роботи – визначення основних чинників успішного громадсько-патріотичного виховання молоді як частини системи вищої освіти України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

- провести аналіз діяльності структурних підрозділів вищого навчального закладу як елементів системи громадсько-патріотичного виховання на прикладі Сумського державного університету;
- визначити основні підходи та методи у діяльності підрозділів вищого навчального закладу, які є найбільш значущими для виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості;
- сформулювати основні принципи, на яких повинно ґрунтуватися удосконалення нормативно-правової бази щодо засобів і способів, форм і методів національно-патріотичного виховання, оцінки досягнень відповідних суб'єктів у цій сфері та їх компетентності.

Реалізація положень Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Сумському державному університеті на базі використання процесного підходу до системи управління якістю

Міжнародний стандарт системи менеджменту якості ISO 9001-2015 [7] визначає процесний підхід як розгляд всієї діяльності організації у вигляді мережі взаємодіючих процесів, що протікають усередині організаційної структури і реалізують мету її існування. Процесний підхід має на увазі систематичне визначення і управління процесами і їх взаємодіями з тим, щоб досягти запланованих результатів відповідно до політики в області якості і стратегічними напрямками розвитку організації. Управління процесами і системою в цілому може бути забезпечено використанням методології «Plan-Do-Check-Act» (PDCA) із загальною орієнтацією на мислення, засноване на оцінці ризиків, яке орієнтоване на реалізацію позитивних можливостей і попередження отримання небажаних результатів.

Застосування процесного підходу в рамках системи менеджменту якості забезпечує:

- розуміння і постійне виконання вимог;
- подання процесів в термінах створення додаткових цінностей;
- результативне виконання процесу;
- поліпшення процесів, засноване на оцінці даних і отриманої інформації.

Даний підхід може бути застосований до діяльності вищих навчальних закладів у процесі формування громадянсько-патріотичного виховання студентської молоді.

Він передбачає виконання наступних етапів:

- планування діяльності;
- моніторинг (контроль) проведених заходів;
- поліпшення якості.

Перед викладачами вищих навчальних закладів стоїть завдання підготувати гарного, кваліфікованого конкуренто-спроможного фахівця. Важливим фактором у процесі досягнення поставлених завдань є виховання, яке полягає у створенні умов для особистісного зростання, вдосконалення та розвитку свого «Я», як особистості.

Реалізація основних завдань і принципів виховної роботи в університеті здійснюється у наступних пріоритетних напрямках виховання: національне, патріотичне, громадянське, правове, естетичне, екологічне та фізи-

чне виховання, що органічно поєднуються між собою у виховному процесі.

Процес громадсько-патріотичного виховання студента значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх дисциплін духовно-морального спрямування. Особлива увага надається предметам соціально-гуманітарного циклу: філософії, праву, історії, мовознавству та суспільним дисциплінам.

На виконання положень Концепції та Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Сумському державному університеті впроваджено наступні заходи:

- створено Раду з національно-патріотичного виховання СумДУ, як основний орган з координації дій, спрямованих на формування у студентів високої патріотичної свідомості;

- у рамках здійснення заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби створено інститут заступників директорів (деканів) з військово-патріотичного виховання;

- розроблено та уведено в дію інтерактивну інформаційну систему «Зайнятість студентів у позанавчальний час» як складову системи ефективного моніторингу у сфері національно-патріотичного виховання.

У цілому в СумДУ використовуються різні форми, методи та засоби щодо формування національної свідомості та громадянсько-патріотичної вихованості студентської молоді. При цьому особлива увага приділяється позанавчальній діяльності студентів. Так, відділ позанавчальної роботи у якості координатора спільно з інститутами (факультетами), бібліотекою, культурно-мистецьким центром, студентським профспілковим комітетом, студентським самоврядуванням, заступниками деканів з виховної роботи, заступниками деканів по роботі з молоддю у гуртожитках, кураторами академічних груп організовує та проводить заходи з виховання у молоді національної свідомості, гідності, усвідомлення традицій українського народу, звичаїв і обрядів, народного декоративно-вжиткового мистецтва тощо.

Характерною особливістю університету є високий рівень активності органів студент-

ського самоврядування, який забезпечує розвиток у студентів суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності.

Серед засад, на яких ґрунтується діяльність університету, особливе місце займає Кодекс корпоративної культури СумДУ як основа саморегуляції поведінки та діяльності всіх членів університетської спільноти, що визначає цінності, філософію діяльності, традиції, норми і стилі, способи службових і міжособистісних взаємовідносин, поведінку студентів і співробітників, та відображає рівень досконалості, добропорядності і привабливості університетського бренду в сучасному соціокультурному та науково-освітньому просторі.

Активно ведеться робота з профілактики асоціальної поведінки та забезпечення гармонійного розвитку особистості шляхом залучення молоді до участі у волонтерській роботі.

Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання реалізується шляхом висвітлення інформації про проведені заходи як на сайті університету так і зовнішніми засобами масової інформації (сайт Міністерства освіти і науки України, Муніципальний інформаційний портал, газети, телеканали тощо).

Оцінка рівня національно-патріотичного свідомості студентської молоді

З метою оцінки рівня громадсько-патріотичної свідомості студентської молоді як результату діяльності структурних підрозділів Сумського державного університету з організації позанавчальної роботи було проведено моніторинг системи патріотичного виховання.

Моніторинг громадянсько-патріотичного позиціонування студентської молоді в 2016 р. базувався на методі опитування [8], що дозволяє надати узагальнену картину динаміки змін соціальних настроїв за остання роки. З метою виявлення суб'єктивного рівня патріотизму студентів, респондентам було запропоновано дати відповідь на питання «Яким є Ваше відношення до своєї країни?».

Опитування проводилося з 15 по 28 січня 2016 р. серед студентів денного відділення. Генеральна сукупність – 3 550 чол., вибірка – 860 чол., похибка вибірки – в межах 8%. Вибірка квотна, параметри: факультет, курс для студентів усіх факультетів та курсів.

За даними опитування, проведеного у Сумському державному університеті, майже 40 % українських студентів планують назавжди залишити Україну після навчання, а ще 23 % хотіли б покращення умов для життя. Хоча ці прагнення, швидше, зумовлені не стільки відсутністю патріотичних почуттів, скільки неможливістю повною мірою реалізувати свій потенціал, працевлаштуватися за спеціальністю й мати достатній рівень матеріального благополуччя на Батьківщині.

Нажаль, не вся студентська молодь після закінчення ВНЗ, отримавши диплом бачить реалізацію своїх ідей та проектів в Україні. Важливими зовнішніми факторами, які впливають на рішення молоді виїхати за кордон та реалізовувати себе у іншій країні, у 2016 р. є: глобалізація, економічна криза, екологія та військова загроза. За минулих два роки значна кількість громадян (переважно студентська молодь) уже перетнула кордон і працює та живе в іншій країні. Серед причин, що впливають на таке рішення, усе більшого значення набуває зовнішня військова загроза для нашої держави.

У цих умовах постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних із вихованням патріотизму та формуванням національної ментальності населення України як основи консолідації суспільства та зміцнення держави.

На основі цього твердження можна зробити висновок про необхідність реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні і вихованні студентів [4].

Висновки

Провідне значення у формуванні світоглядної культури студентської молоді має належним чином організований позанавчальний час.

Кожен із напрямків позанавчальної діяльності студентів спрямований на досягнення певної мети, вирішення конкретних завдань і передбачає використання відповідних форм та методів роботи. Постійна єдність,

взаємодоповнюваність усіх напрямків виховання є важливою умовою результативності виховної роботи в цілому.

Значне місце у змісті громадянсько-патріотичного виховання студентської молоді посідає формування культури поведінки особистості, екологічної, правової, фізичної, художньо-естетичної культури, що виявляється у сукупності сформованих соціально значущих якостей особистості та є провідним завданням для сучасного навчального методичного та термінологічного підходів до процесу національно-патріотичного виховання; стандартів щодо процесів, суб'єктів, їх компетенції та повноважень, якості діяльності у сфері національно-патріотичного виховання.

Список використаної літератури

1 Андреева Ю. В. Особенности лично–ориентированного воспитания студентов «группы риска» через творчество / Ю. В. Андреева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fcoit.ru/internet_conference (дата доступу 11.11.2015).

2 Державний стандарт базової і середньої освіти [Електрон. ресурс] // Міністерство освіти і науки України [веб-сайт]. – Режим доступу: [//www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua) (дата доступу 20.11.2015).

3 Робоча група з питань патріотичного виховання молоді при апараті РНБО ініціює розробку загальнодержавної концепції патріотичного виховання молодих людей [Електрон. ресурс] // Рада національної безпеки і оборони України [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.rainbow.gov.ua/news/450.html> (дата доступу 3.12.2015).

4 Чи вважаєте Ви себе патріотом України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=399 (дата доступу 16.12.2015).

5 Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді» на 2016 – 2020 роки № 580/2015. 13 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата доступу 23.12.2015).

6 НАКАЗ «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» № 641 від 16 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154 (дата доступу 17.01.2016).

7 Международный Стандарт ISO 9001:2015.

8 Батигін Г. С. Лекції з методології соціологічних досліджень : Підручник для вузів / Г. С. Батигін. – М. : Аспект-Пресс, 1995. – 216 с.

9 Дев'ятко І. В. Методи соціологічного дослідження / І. Ф. Дев'ятко – М : Вышш. школа, 2002. – 189 с.

10 Соціологічне дослідження Міністерства молоді та спорту України «Молодь України – 2015» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/362> (дата доступу 07.04.2016).

Отримано 04.06.2016

References

1 Andreeva Yu.V. Osobennosti lichnostno–orientirovannogo vospitaniya studentov “gruppy riska” cherez tvorchestvo [Features of personality-oriented Education of Students “at risk” through Creativity] (In Russian) Available at : http://fcoit.ru/internet_conference (accessed 11.11.15).

2 Derzhavnyj standart bazovoi' i seredn'oi' osvity [State Standard of Basic and Secondary Education] (In Ukrainian) Available at : [//www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua) (accessed 20.11.15).

3 Robocha grupa z pitan' patriotichnogo vikhovannya molodi pri aparati RNBO initsiyue rozrobku zagal'noderzhavnoi kontseptsii patriotichnogo vikhovannya molodikh lyudei [Working Group on Patriotic Education of youth in the NSDC is Initiating Development of a National Concept of Patriotic Education of young People], *National Security and Defense Council of Ukraine*, (In Ukrainian), Available at :

<http://www.rainbow.gov.ua/news/450.html> (accessed 03.12.2015).

4 Chi vvazhaete Vi sebe patriotom Ukraïni? [Do you Consider yourself a Patriot of Ukraine?], *Razumkov Centre* (In Ukrainian), Available at : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=399 (accessed 16.12.2015).

5 Ukaz Prezidenta Ukraïni “Pro Strategiyu natsional'no-patriotichnogo vikhovannya ditei ta molodi” na 2016 – 2020 roki , No. 580/2015. 13 zhovtnya 2015 roku [Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді» на 2016 – 2020 роки No. 580/2015. 13 жовтня 2015 року], (In Ukrainian), Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (accessed 23.12.2015).

6 НАКАЗ “Pro zatverdzhennya Kontseptsii natsional'no-patriotichnogo vikhovannya ditei i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii natsional'no-patriotichnogo vikhovannya ditei i molodi ta metodichnikh rekomendatsii shchodo natsional'no-patriotichnogo vikhovannya y zagal'noosvitnikh navchal'nikh zakladakh” No. 641 vid 16 chervnya 2015 roku [НАКАЗ “On Approval of the Concept of national-patriotic education of children and youth, measures to implement the concept of national-patriotic education of children and youth and guidance on national-patriotic education of secondary schools y” No. 641 dated June 16, 2015] (In Ukrainian). Available at : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154 (accessed 17.01.2016).

7 The International Standard ISO 9001: 2015.

8 Batigin G.S. Lektsii z metodologii sotsiologichnikh doslidzhen' [Lectures on the Methodology of Sociological Research], (1995), *Aspekt-Press*, Moscow, Russian Federation, 216 p. (In Russian).

9 Dev'yatko I. V. Metodi sotsiologichnogo doslidzhennya [Methods of Sociological Research], (2002), *High School*, Moscow, Russian Federation, 189 pp. (In Russian).

10 Sotsiologichne doslidzhennya Ministerstva molodi ta sportu Ukraïni “Molod' Ukraïni – 2015” [The Survey of the Ministry of

Youth and Sports of Ukraine “Youth of Ukraine – 2015”] (In Ukrainian) Available at : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/362> (accessed 07.04.2016).

Оприско

Ольга Богданівна,
аспірант Сумського державного ун-ту.
40007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
тел.: +380664204730.
E-mail:
olga.oprysko@gmail.com

Дядюра

Костянтин
Олександрович,
д-р техн. наук, проф.,
зав. каф. Прикладного матеріалознавства і технології конструкційних матеріалів Сумського державного ун-ту.
40007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
тел.: +380956083085.
E-mail:
dyadyura.kostya@mail.ru

Панченко

Віталій Олександрович,
асистент каф. Прикладної гідроаеромеханіки Сумського державного ун-ту.
40007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
тел.: +380662966529.
E-mail:
pan_va@mail.ru